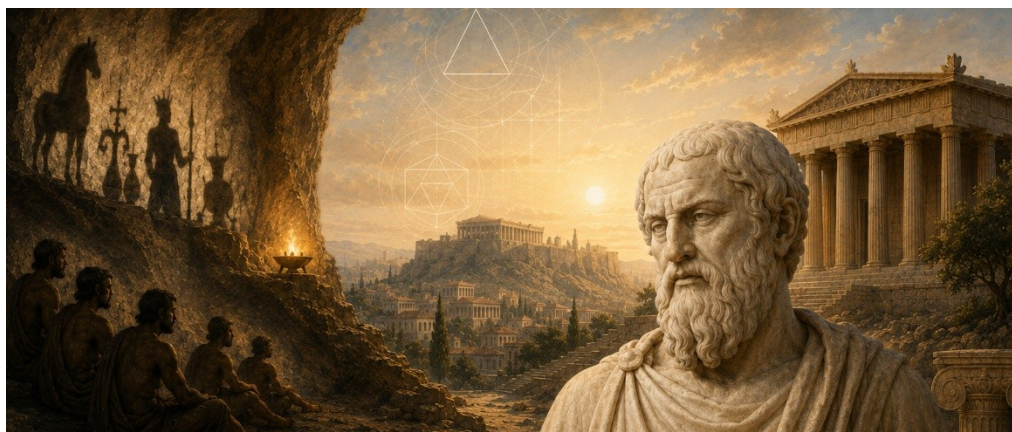

CAPÍTOL SEGON

PLATÓ

LA REPÚBLICA

A l'Atenes dels segles V i IV aC, Plató desenvolupa una filosofia orientada a la recerca de la veritat i de la justícia. Mitjançant la teoria de les idees, distingeix entre el món sensible i la realitat intel·ligible. A *La República* examina el coneixement, l'educació de l'ànima i l'organització de la ciutat justa.

El naixement del pensament sistemàtic	28
Introducció	29
Arístocles, al·lies, Plató.....	29
Les petjades de la filosofia	30
La República: la síntesi de tot un saber	31
El pensament filosòfic extret dels textos	32
Llibre I: la justícia, més enllà de les aparences	32
Llibres II, III i IV: La construcció d'una ciutat justa	32
L'ésser humà és un ésser social	33
De la ciutat austera a una ciutat luxosa	34
Les qualitats del guardià	35
L'ànima humana organitza la societat	35
L'educació i la virtut: els fonaments de la ciutat justa	36
La justícia com a harmonia	36
La justícia en una societat més complexa	36
L'ànima, punt de trobada de l'ètica i la teoria política	37
Què és l'ànima?	37
L'estructura tripartida de l'ànima	38
L'ètica i la moral, la clau per trobar una ciutat justa i una forma de govern	38
La forma de govern justa	39
La degradació dels models de govern.....	39
Però, qui ha de governar?.....	39
La Teoria de les Idees, el moment més alt de l'onada platònica	40
Com accedir a les Idees? El dilema epistemològic.....	40
La formació i educació del filòsof que ha de governar, el filòsof-rei	41
El sol, la línia i la caverna: tres analogies per entendre el Bé i arribar al coneixement de les Idees	41
El símil de la línia: els graus del coneixement i de la realitat	42
El mite de la caverna	42
El viatge cap al coneixement.....	42
Relació amb el símil de la línia	43
Conèixer, un deure moral	43
La dial·lectica, el procés de l'ànima cap al coneixement	44
Els diferents graus del procés dial·lectic o del coneixement	44
El retorn a la caverna, una acció necessària i moral	44
Conclusió: Plató i el camí cap a la justícia	45

CAPÍTOL SEGON

LA FILOSOFIA CLÀSSICA

EL NAIXEMENT DEL PENSAMENT SISTEMÀTIC

Després del pas del mite al logos - amb els pensadors presocràtics – i l'arribada dels sofistes i l'aparició de Sòcrates amb una mirada crítica sobre les lleis, els costums i la veritat, la filosofia grega entra en una nova etapa: la filosofia clàssica. Aquest període que es desenvolupa entre els segles V – IV aC, es caracteritza per la consolidació dels grans sistemes filosòfics que intentaran construir una visió global i coherent del món. Ja no és només comprendre la naturalesa de la realitat, sinó també com és l'ésser humà, la societat i el coneixement en la seva totalitat. El pensament esdevé més sistemàtic, més estructurat i amb el desig d'abastar totes les dimensions de l'experiència humana: el coneixement, l'ètica, la política, la metafísica...

És el moment de Plató i Aristòtil, pensadors que ofereixen una visió global de la realitat i del món en el que vivien. Van construir sistemes coherents de pensament per entendre la realitat i transformar la societat. La recerca de la veritat, la justícia, el bé o la bellesa ja no són qüestions debatudes en l'àgora, sinó que formen part d'un projecte filosòfic ambiciós que busca oferir respostes fonamentades, coherents i útils per la vida personal i col·lectiva.

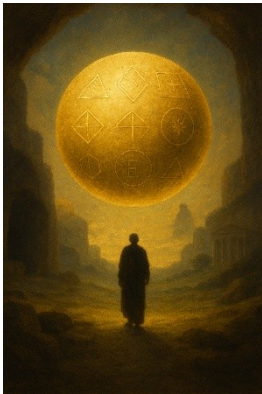
Aquest segon capítol ens convida a surfear la primera gran onada del pensament clàssic: Plató, un pensador que, inspirat per Sòcrates, va aportar una nova forma d'entendre la realitat, el coneixement i la política. Surfem les seves teories polítiques i epistemològiques tot navegant entre els conceptes d'idea, ànima, justícia i utopia.

Posteriorment, entrarem en una segona onada, en el pensament d'Aristòtil, qui, malgrat haver viscut durant molts anys sota l'ombra intel·lectual de Plató, acabarà obrint una via pròpia. El deixeble esdevindrà mestre, i amb ell la filosofia adoptarà una nova orientació: més empírica, més sistemàtica, més centrada en l'observació i la classificació del món natural i humà.

Amb Plató i Aristòtil, el pensament grec assoleix un nivell de maduresa que marcarà profundament tota la Història de la Filosofia Occidental. Aquest capítol ens convida a surfear entre dues mirades complementàries i alhora divergents, dues formes de comprendre el món que encara avui ens interpel·len.

LA PRIMERA GRAN ONADA: PLATÓ

Perquè ja sigui un, ja siguin molts els que governin, no s'alteraran les lleis fonamentals de la Ciutat si es mantenen l'educació i la instrucció"

Plató, *La República*, 445,e

INTRODUCCIÓ

La mort de Sòcrates va ser un dels successos que va fer emergir dos moments històrics i significatius de la vida d'Atenes. D'una banda, la pèrdua de la seva hegemonia dins l'Hèl·lade: la seva feblesa política, econòmica i militar la convertí en un objectiu desitjable per altres *polis* i regnes, com succeí l'any 335 aC, quan Alexandre el Gran reafirma l'hegemonia macedònica¹. De l'altra, es produí una renovació en la manera d'entendre i transmetre el coneixement, que consolidà Atenes com a referent intel·lectual de la Grècia Clàssica. Qui desitjava aprofundir en el saber o ampliar els seus coneixements, ja no cercava un sofista, sinó que es convertia en alumne d'una escola: l'Acadèmia de Plató.

ARÍSTOCLES, ALIES, PLATÓ

Encara que el seu nom real era Aristòcles, el filòsof és conegut pel sobrenom de Plató (Πλάτων "*el de les amples espatlles*") a causa de la seva gran envergadura física. Va néixer a Atenes entre els anys 428-427 aC i va morir als 80 o 81 anys, entre el 348 -347 aC a la mateixa ciutat.

Plató provenia d'una família aristocràtica i benestant atenesa, alguns membres² de la qual van formar part dels anomenats Trenta Tirans. Aquesta posició social li va permetre rebre una educació acurada en diversos àmbits del coneixement, de la mà dels millors sofistes de l'època. Entre ells cal destacar Cràtil, qui el va introduir en el pensament d'Heràclit d'Efes, i sobretot Sòcrates, qui esdevingué el seu veritable mestre.

Des dels vint anys i fins a la mort de Sòcrates (recordem que va morir condemnat pel govern democràtic d'Atenes a beure cicuta l'any 399 aC) Plató va ser deixeble i amic fidel³.

Tot i que, com a aristòcrata, s'esperava que Plató es dedicés a la política, la realitat sociopolítica d'Atenes del moment no li era gens atractiva: la *polis* semblava governada per demagogs sense veritables coneixements sobre què significava el bon govern; la pèrdua davant d'Esparta en la Guerra del Peloponès; la posterior instauració del poder titella dels Trenta Tirans i, finalment, la condemna a mort de Sòcrates, van redirigir la seva vocació cap a la filosofia.

Després de la mort de Sòcrates, Plató va viatjar per diferents polis de les colònies gregues per completar la seva formació filosòfica. Primer – i durant tres anys – va viure a Mègara, on va estudiar amb Euclides el Vell, perfeccionant l'art de la dialèctica. Posteriorment, va residir a Cirene, a Egipte i a la Magna Grècia on conegué amb profunditat el pensament dels físics, d'Heràclit, de Parmènides i, sobretot, dels pitagòrics.

¹ La pèrdua decisiva de l'autonomia grega es produeix després de la derrota d'Atenes i Tebes davant Filip II a Queronea, el 338 aC. Alexandre reafirmà l'hegemonia macedònica el 335 aC, després de destruir Tebes.

² En concret, Càrmides i Críties.

³ La influència de Sòcrates en Plató va ser tan forta, que aquest sembla venerar-lo en fer-lo protagonista principal dels seus diàlegs, sobretot en els de la primera etapa.

Aquests darrers l'inflüïren profundament: Plató considerà que les matemàtiques⁴ eren el model de referència per al coneixement demostratiu i que existeixen dos àmbits de la realitat: el món intel·ligible de les idees (*conceptes*) i el món sensible de les coses (*objectes*).

Aquesta etapa de joventut (393-388 aC) va donar lloc a diversos diàlegs on el protagonista principal és Sòcrates: *Apologia de Sòcrates*, on recull el discurs de defensa del seu mestre davant del tribunal i descriu la seva filosofia i estil de vida; *Critó*, reflexió sobre l'obediència a les lleis i el sentit de la justícia; *Eutífró*, debat sobre la naturalesa de la pietat i la relació entre el diví i el moral; *Laques*, sobre el concepte de valentia; *Ió*, sobre la naturalesa de la inspiració poètica i la relació entre el poeta i el seu art.

Durant aquest període tingué lloc el primer viatge a Siracusa (388 aC). Convidat per Dionís I, Plató esperava influir en el govern de la ciutat, però fou empresonat i venut com a esclau. Va ser alliberat gràcies a Anníceris de Cirene, que el va comprar i el va retornar a Atenes.

Al seu retorn a Atenes, Plató va fundar l'**Acadèmia** (387 aC)⁵, una escola dedicada a l'estudi i l'ensenyament de la filosofia, les matemàtiques, l'astronomia, la música i altres sabers considerats necessaris per a la formació dels filòsofs. Aquest centre esdevingué un dels principals referents intel·lectuals de l'Antiguitat i va atraure joves procedents de diversos territoris, entre els quals va destacar Aristòtil. L'escola fundada per Plató va perdurar, a través de diverses etapes, durant segles, fins al 529 dC. Aquell any, les mesures adoptades per l'emperador Justinià contra l'ensenyament pagà posaren fi a l'escola neoplatònica d'Atenes, considerada hereva de la tradició de l'Acadèmia

Plató va viatjar dues vegades més a Siracusa (367 i 361 aC) cridat per Dionís II (el Jove), amb l'esperança de posar en pràctica les seves teories polítiques, especialment les exposades a la *República*⁶. Tots dos intents fracassaren. Desenganyat, Plató va retornar a Atenes i hi va restar fins a la seva mort — esdevingué entre 348-347 aC — dedicat plenament a l'ensenyament i l'activitat filosòfica.

LES PETJADES DE LA FILOSOFIA

"Els millors discursos escrits no són més que una ocasió de reminiscència, per als homes que ja coneixen."

Plató, *Fedre*

No podem saber amb total seguretat si tot el que va escriure Plató forma part del corpus platònic que ens ha arribat, però les obres que conservem constitueixen un llegat filosòfic de gran importància i categoria.

Quasi la totalitat dels escrits platònics està estructurat en forma de diàleg⁷, un gènere literari que li permetria acostar-se a la manera d'ensenyar⁸ del seu mestre Sòcrates, i, alhora, retre-li homenatge. És precisament Sòcrates el protagonista principal i qui exposa el nucli del pensament filosòfic de Plató.

Entremig de les discussions dialèctiques, Plató també introdueix mites, metàfores i al·legories que tenen la funció de facilitar la comprensió dels punts més complexos – i fonamentals – de la seva filosofia. Així,

⁴ Segons el filòsof Joan Filopó, en el seu "Comentari sobre l'ànima" XV,117,27, la inscripció que hi havia a l'entrada de l'Acadèmia de Plató era ἀγεωμέτρητος μὴ εἰσιτω ("no entri ningú que no sàpiga geometria").

⁵ L'Acadèmia va rebre el nom del lloc on s'establí, situat fora de les muralles d'Atenes i consagrat a l'heroi *Academos* (Ἀκάδημος). No es tractava pròpiament d'un únic edifici, sinó d'un recinte que disposava de jardins i d'un gimnàs.

⁶ Πολιτεία (Politeia) va ser escrita entre els anys 380-370 aC.

⁷ Les *Cartes VII* tenen estructura epistolar; però els estudiosos no es posen d'acord sobre si l'autoria és del mateix Plató o dels seus deixebles.

⁸ Mètode socràtic o maièutica.

per exemple, al *Fedre* trobem el mite del carro alat; al *Banquet*, el mite d'Eros; al *Menó* la teoria de la reminiscència, a través de l'exemple d'un esclau; a *La República* trobarem la metàfora de la línia i el famós mite de la caverna.

Seguint els estudis dels especialistes en Plató, el corpus platònic s'acostuma a dividir en quatre etapes, que mostren una evolució progressiva del pensament del filòsof:

- Etapa socràtica (393 – 389 aC): són les primeres obres i reflecteixen el model maièutic i la ironia de Sòcrates: *Apologia*; *Ió*; *Critó*; *Protàgores*; *Laques*; *Trasímac*; *Lisis*; *Càrmides*; *Eutifró*.
- Etapa de transició (388-385 aC): es comença a perfilar el pensament del mateix Plató: *Gòrgies*; *Menó*; *Eutidem*; *Hípias menor*; *Cràtil*; *Hípias Major*; *Menexen*.
- Època de maduresa (385-370 aC): és el període de plenitud de la seva filosofia. Hi trobem: *El Banquet*; *Fedó*; *La República*; *Fedre*.
- Època de vellesa (369-347 aC): apareixen algunes reflexions crítiques respecte a les seves teories anteriors i fa ús d'un to més místic. Destaquen: *Teetet*; *Parmènides*; *Sofista*; *Polític*; *Fileb*; *Timeu*; *Críies*; *Lleis*; *Epínomis*.

Amb aquesta amplíssima producció filosòfica es va estructurar el primer gran sistema filosòfic d'Occident. El seu pensament inclou una ontologia, una teoria del coneixement, una teoria sobre l'ànima, una teoria ètica i política, una teoria estètica i una cosmologia.

LA REPÚBLICA: LA SÍNTESI DE TOT UN SABER

Aquesta obra, sense ser el màxim exponent del pensament filosòfic de Plató, és la més coneguda, ja que en ella s'enllacen — amb gran destresa — tots els temes desenvolupats en altres diàlegs. La seva estructura pot comparar-se a la composició d'un àtom, o les partícules subatòmiques — protons, neutrons i electrons— giren al voltant d'un nucli per formar l'àtom i, a partir d'ells, les molècules. De la mateixa manera, a *La República*, conceptes filosòfics com virtut, ètica, coneixement, la teoria de les idees... giren al voltant d'un únic nucli: la **justícia**.

La necessitat de reflexionar sobre el fonament de la justícia — i sobre com aquesta es manifesta socialment — va portar Plató a concloure que aquest concepte tan important no podia dependre de simples opinions, ni del relativisme sofista ni de cap convenció o pacte social.

Plató, anant més enllà del seu mestre Sòcrates — qui defensava la necessitat de conèixer què és la justícia— en-sí per poder actuar justament — afirmà que la justícia existeix com a realitat objectiva i intel·ligible (en l'àmbit conceptual), i que gràcies a ella és possible realitzar actes justos (manifestacions concretes i parcials de la justícia). Amb aquest plantejament, Plató cerca rebatre els discursos dels sofistes, fonamentats en el relativisme moral, l'escepticisme epistemològic i la primacia de l'opinió. El nostre filòsof defensarà, primer, que els conceptes existeixen realment i, segon, que és possible conèixer-los si es dona supremacia a la raó per sobre de la informació que prové dels sentits.

L'obra consta de deu llibres que poden agrupar-se en cinc blocs:

- Primer bloc (Llibre I): s'introdueix el tema central de tota l'obra: la justícia.
- Segon bloc (Llibres II, III i IV): s'hi desenvolupa el projecte polític platònic, amb la formació d'una ciutat ideal i l'anàlisi de la seva estructura social.
- Tercer bloc (Llibres V, VI, VII): constitueix la part més filosòfica, centrada en la teoria del coneixement i en l'educació del filòsof-rei.
- Quart bloc (Llibres VIII i IX): s'hi estudien les diferents formes de govern i la seva degradació.
- Cinquè bloc (Llibre X): funciona com a epíleg, on es reafirmen els arguments dels llibres anteriors i s'introdueix la crítica a l'art i la imitació.

En conjunt, *La República* ofereix una visió global de la filosofia de Plató: parteix d'una motivació moral (què vol dir actuar justament) que desemboca en una motivació epistemològica (què vol dir conèixer veritablement), fins a arribar a la formulació de la Teoria de les Idees, a la definició de virtut, i a l'estructuració d'una teoria política ideal. Aquesta última no es va materialitzar mai, però ha estat considerada com una formulació utòpica de la ciutat justa.

EL PENSAMENT FILOSÒFIC EXTRET DELS TEXTOS

Llibre I: la justícia, més enllà de les aparences

El llibre primer de *La República* està concebut per ser una mena d'introducció al nucli central de l'obra: **conèixer què és la justícia**. Després d'una conversa amistosa entre Sòcrates i Cèfal sobre com la vellesa pot afectar les persones de manera diferent – i com la riquesa pot alleujar-la i ajudar l'home sensat a ser més just – Sòcrates – fent ús del mètode maièutic – planteja la qüestió central: saber què és la justícia⁹:

"Res de més bonic – vaig contestar jo – és el que dius, Cèfal; però està ben definida la justícia si la fem consistir només a dir la veritat i a donar a cadascú allò que d'ell s'ha rebut? O, més aviat, són aquestes coses justes o injustes segons les circumstàncies?"¹⁰

A partir d'aquest punt, la resta de contertulians¹¹ s'afegeixen al diàleg, exposant — cadascú d'ells — la seva opinió sobre què és la justícia. El primer a intervenir és Polemarc, que considera que la justícia consisteix a *retornar a cadascú allò que li és apropiat*. Aquesta afirmació – segons la resposta de Sòcrates – només defineix una conducta justa, però no pas allò que fa que una persona sigui justa en essència.

Tot seguit, apareix Trasímac amb una proposta radical: defineix la justícia *com l'interès del més fort*. Amb aquesta expressió vol defensar que la característica comuna de totes les accions considerades justes és que responen als interessos dels governants, els quals estableixen un entramat ètic i moral destinat a garantir que tot allò que es fa es mantingui dins del seu benefici.

Amb l'entrada de Trasímac, el debat es torna més tens i confós. Tot i que Sòcrates reconeix alguns aspectes encertats de la seva aportació, discrepa en aspectes fonamentals com la virtut, la felicitat o la relació entre normes i felicitat. Retreu a Trasímac la complexitat del seu discurs, que no aconsegueix explicar la veritable naturalesa de la justícia. Trasímac sosté que la injustícia, quan es practica plenament i amb impunitat, pot resultar més profitosa que la justícia, i que les persones la condemnen sobretot perquè temen patir-la. Aquest plantejament serà reprès i reforçat per Glaucó al llibre II, perquè Sòcrates demostrï que la justícia és preferible per ella mateixa.

Aquest primer llibre permet entreveure la veritable intenció de Plató: no es tracta de descriure la justícia a partir de comportaments justos, sinó de descobrir què és la justícia abans de considerar cap acció.

Llibres II, III i IV: La construcció d'una ciutat justa

En aquest grup de llibres, Plató intentarà demostrar que, contràriament al que defensen Trasímac i Glaucó¹² – la justícia és superior a la injustícia, sigui quin sigui el tracte que rebí una persona justa – fins i tot si és perseguida o maltractada injustament.

⁹ δικαιοσύνη (dikaiosiné)

¹⁰ Plató, *La República* 331 c

¹¹ En aquest diàleg participen: Sòcrates, Cèfal (l'amfitrió); Polemarc (fill de Cèfal i deixeble de Sòcrates); Trasímac (sofista); Glaucó i Adimant (deixebles de Sòcrates i germans de Plató).

¹² Que la injustícia pot ser millor que la justícia.

Per tal d'aconseguir aquest objectiu, cal primer definir què són la justícia i la injustícia, i analitzar com afecten l'individu. Plató sosté que el compliment de les normes morals no només és desitjable per a la convivència, sinó que beneficia tothom i és font de felicitat.

- Prefereixes, oh Sòcrates, que la nostra persuasió sigui només aparent, o bé que quedem realment convençuts que, en tot cas, és millor ser just que injust?

- No et limitis, doncs, a demostrar amb arguments que la justícia és preferible a la injustícia; mostra'ns també quins efectes tenen l'una i l'altra per si mateixes — tant si déus i homes coneixen la seva existència com si no— en aquells qui les posseeixen, de manera que una es reveli com un bé i l'altra com un mal.¹³

L'ésser humà és un ésser social

Sòcrates es proposa investigar com, a partir del naixement d'una ciutat, sorgeix la justícia. El fet d'escollir la construcció d'una ciutat des de zero respon a dues raons: en primer lloc, perquè considera que és més fàcil descobrir la justícia en un àmbit ampli — com seria el cas d'una ciutat— que no pas en un individu¹⁴; en segon lloc, perquè quan parla d'una ciutat justa, es refereix a les relacions adequades que s'estableixen entre els seus ciutadans.

Amb aquesta analogia entre persona justa i ciutat justa, s'inicia el veritable procés de recerca sobre què són la justícia i la injustícia, juntament amb tota l'exposició política, social, ètica, antropològica i epistemològica de Plató. En poques paraules, l'exposició de tota la seva filosofia.

- Ens sembla molt bé — va dir Adimant— però veus alguna cosa tal en la recerca sobre la justícia?
- Ja t'ho diré — vaig respondre— la justícia, diem, és pròpia d'un home en particular, però també de tota una ciutat.

- Naturalment — respongué ell.

- I la ciutat, no és més gran que un home sol?

- Ho és — va admetre.

- Doncs potser en un objecte més gran hi haurà una justícia més evident i més fàcil de reconèixer. Per tant, si us sembla bé, primer veurem què és la justícia en una ciutat, i després ho examinarem en cada persona, observant la correspondència entre el gran i el petit.

- Em sembla molt encertat — afirmà ell.

- A veure — vaig continuar— si nosaltres féssim sorgir una ciutat de paraula, ¿no veuríem també com hi neixen la justícia i la injustícia?

- Segurament — va admetre.

- I no seria més fàcil identificar allò que cerquem?

- Sí, i molt.

- Us sembla, doncs, que val la pena iniciar aquest camí? Em sembla que no és cap disbarat. Penseu-hi.

- Ja ho hem pensat — exclamà Adimant—i tu, no ho facis d'altra manera¹⁵.

Sòcrates comença, doncs, a construir aquesta ciutat ideal considerant que el principi que l'ha de regir és que les persones amb diferents habilitats i capacitats puguin suplir les necessitats dels altres. Així, una

¹³ Plató, opus cit 365 e

¹⁴ Plató, opus cit 368 d: Jo, doncs, vaig dir el que em semblava: -La recerca que empenem no és poca cosa, sinó pròpia d'un que hi veu agudament, pel que crec. I ja que nosaltres no hi som hàbils; soc del parer -vaig afegir— que hem de fer aquesta investigació com si algú ens manés llegir de lluny unes lletres petites, i nosaltres fóssim curts de vista. I aleshores hi hauria algú que s'adonés que en un altre lloc hi ha les mateixes lletres, però més grosses i ocupant més espai. Opino que això li apareixeria com tota una troballa; primer llegiria aquestes, i després es fixaria en les petites, a veure si casualment són les mateixes.-

¹⁵ Plató, opus cit 368 e-369 b

ciutat podrà mantenir l'ordre si es configura sobre aquest principi: que cadascú desenvolupi una — i no més una — activitat segons la seva capacitat¹⁶.

L'estructura social d'aquesta *polis* és, en un primer moment, molt bàsica: està formada pel nombre just de persones que puguin exercir el seu ofici i portar una vida senzilla i austera. La teoria social de Plató es fonamenta, originalment, en el fet que l'ésser humà no és autosuficient, és vulnerable i necessita els altres per sobreviure. Acceptar aquesta precarietat individual implica reconèixer la importància de la vida en comú, de la societat, que ofereix protecció i seguretat. Així, la ciutat neix a partir de les necessitats humanes.

A mesura que es descriuen aquestes necessitats, la ciutat esdevé més gran i complexa. Cada nova necessitat comporta un nou ofici i una nova professió, cosa que incrementa la població i l'extensió urbana. A més dels artesans que satisfan les necessitats bàsiques, apareixen els comerciants i la moneda per facilitar els intercanvis. Finalment, apareix una nova figura: l'assalariat, que no té propietats i treballa a canvi d'un sou¹⁷.

En conclusió, en aquesta primera ciutat, les relacions socials es basen en el treball i en l'intercanvi de productes generats pel treball. Tothom ha de treballar, ningú està exempt, ja que l'objectiu de la comunitat és satisfer les necessitats bàsiques. Fins i tot hi podria haver un cert control de la natalitat. El que caracteritza aquesta "ciutat sana" és la manca de conflictes, tant interns com externs (amb altres ciutats), malgrat l'aparició de noves necessitats, professions, propietat privada i moneda. Tot es manté dins els límits de la moderació i l'equilibri.

Amb aquesta organització, la pregunta de Sòcrates — on es troba la justícia o la injustícia, si tothom compleix amb les seves funcions en funció de l'autoconeixement de les pròpies capacitats? — esdevé retòrica. La resposta és clara: la justícia resideix en la satisfacció mútua i col·lectiva de les necessitats.

De la ciutat austera a una ciutat luxosa.

*- D'acord, ja t'entenc — li dic jo — : no es tracta només de veure com neix una ciutat, sinó d'imaginar una ciutat opulenta. I això, segurament, no està gens malament, perquè en examinar-la potser podrem veure millor d'on sorgeixen, dins les ciutats, la justícia i la injustícia.*¹⁸

Aquest canvi de rumb neix de l'observació de Glauco, que considera que el primer model de *polis* descrit és més propi d'una ciutat de porcs que d'éssers humans. L'estil de vida auster i autosuficient que s'hi presenta sembla massa allunyat de la realitat. Per això, Plató accepta replantejar el model i ampliar-lo¹⁹.

Aquesta nova proposta de ciutat implica: un augment de la població; la proliferació de professions especialitzades; ambicions territorials, i la necessitat d'un exèrcit professional.

És en aquest context que apareix un nou tema clau: quin tipus d'educació ha de rebre un soldat? La persona dedicada exclusivament a protegir la ciutat — el *guardià*²⁰ — no ha de tenir cap altra ocupació que la custòdia de la comunitat. Per tant, cal que posseeixi una naturalesa específica i que rebi una educació que eviti que es converteixi en un perill per a la ciutat mateixa.

¹⁶ Plató, opus cit 369 b-c

¹⁷ Plató, opus cit 371 a-e

¹⁸ Plató, opus cit 372 e

¹⁹ Plató, opus cit 372 b

²⁰ Recordem que la condició en la construcció de la ciutat era que cada persona — i segons les seves qualitats — faria una sola tasca o professió: "*hem acordat, com sigui, si fas memòria, que és impossible que un home sol faci diversos oficis*". Plató, opus cit 374 a

Les qualitats del guardià

Per complir correctament la seva tasca, Plató proposa una comparació amb el gos. El guardià ha de ser: ràpid i valent davant del perill, però també amable amb els conciutadans i ferotge amb els enemics.

Aquestes dues qualitats — amabilitat i agressivitat— semblen difícilment compatibles en una mateixa persona, i és per això que Plató reconeix que aquest perfil és poc habitual. Uns soldats sense aquestes característiques esdevindrien una amenaça per a la convivència, ja sigui entre ells o amb la resta de la ciutat²¹.

Com és possible, doncs, trobar guardians amb aquest perfil tan complex?

Sòcrates torna a la comparació amb el gos: aquest animal sap distingir entre els membres de la seva família i els forasters, comportant-se de manera dòcil amb els primers i hostil amb els segons. Si aquesta capacitat de discerniment la tenen els animals, també podria trobar-se en els humans²².

Aquesta capacitat de distingir entre amic i enemic, diu Sòcrates, és una característica filosòfica: implica estimar el coneixement i saber discernir. Així, la naturalesa d'aquells que han de protegir la ciutat hauria de reunir les següents qualitats: filosòfica (amor per la saviesa), fogosa (passió per l'acció justa) i ràpida i forta (capacitat física i decisió)²³.

I com s'assoleixen aquestes qualitats? Amb educació. Plató obrirà aquí un dels temes centrals de tota *La República*: el paper fonamental de l'educació com a base de la justícia i de l'estabilitat de l'Estat.

L'ànima humana organitza la societat

Com ja s'ha dit anteriorment, el projecte filosòfic de Plató a *La República* és definir què és la justícia i com aquesta es manifesta anàlogament tant en l'Estat com en l'individu. També hem vist que només és possible la justícia social quan les capacitats humanes estan en harmonia amb la tasca que cada persona desenvolupa dins la societat.

Segons Plató, els éssers humans no tenen les mateixes disposicions naturals, i per això, la divisió social del treball s'ha de correspondre amb les diferents aptituds o capacitats innates de cada individu. Cadascú ha de dedicar-se a aquella activitat per a la qual té una millor disposició natural²⁴.

Aquesta idoneïtat és determinada per la part de l'ànima que predomina en cada persona²⁵. Així, de la mateixa manera que hi ha tres aspectes en l'ànima humana, també hi haurà tres classes socials, cadascuna amb una funció concreta dins la ciutat.

En aquells individus en què domina l'aspecte concupiscible (desitjos i plaers), hi ha una aptitud natural per a les tasques productives, orientades a satisfer les necessitats primàries: alimentació, habitatge, vestit... Aquests seran pagesos, artesans, assalariats o comerciants. En aquells en què predomina l'aspecte irascible (coratge i força), hi ha una aptitud per a garantir la seguretat de la polis, tant a l'interior — assegurant el compliment de les lleis — com a l'exterior — defensant la ciutat d'agressions externes. Aquests seran els guardians o guerrers.

²¹ Plató, opus cit 375 a- d

²² Plató, opus cit 376 a

²³ Plató, opus cit 376 b-c

²⁴ Per explicar aquesta divisió, té com a referència una fable d'origen fenici, segons la qual les ànimes dels éssers humans són de diferents metalls i segons sigui aquesta, així tindran una funció social: als governants els hi correspondria l'or; plata pels guardians i auxiliars i, bronze i ferro pels camperols i resta d'artesans. (Plató, opus cit 414 c -415 a).

²⁵ Altres textos on Plató fa referència són el *Fedó* i *Gòrgies*.

Finalment, d'entre els *guardians*, els qui tenen plenament desenvolupat l'aspecte racional, i són capaços de dominar els seus desitjos i vetllar pel bé comú, han de governar la ciutat²⁶. La seva idoneïtat es fonamenta en el coneixement de l'ordre universal immutable de les idees. Aquests són els *filòsofs-reis*, que governaran guiats per la Idea del Bé, la Veritat i la Justícia.

L'educació i la virtut: els fonaments de la ciutat justa

Aquesta divisió social no seria possible sense una educació adequada, especialment per als guardians i futurs governants. Al *Llibre III*, Plató detalla com ha de ser aquesta formació, que comença ja des de la infantesa. L'educació ha d'integrar el desenvolupament físic, intel·lectual i moral. Es divideix en diverses etapes:

- **Primera etapa: educació moral i física:** inclou la lectura de textos seleccionats de literatura, la música i l'educació física. L'objectiu és formar el caràcter i inculcar la moderació.
- **Segona etapa: educació matemàtica:** es treballen l'aritmètica, la geometria, l'astronomia i la música des d'un punt de vista més abstracte, preparant l'ànima per comprendre les veritats universals.
- **Tercera etapa: educació filosòfica:** els qui superin les etapes anteriors accediran a l'estudi de la filosofia, que permet traspasar el món sensible i accedir al món de les idees²⁷. Només aquells que arribin a aquest nivell estaran capacitats per governar amb justícia i saviesa.

Per evitar la corrupció, el desig de riquesa o el nepotisme, Plató proposa que guardians i governants visquin amb austeritat, separats de la resta de ciutadans i sense dret a la propietat privada.

La justícia com a harmonia

L'objectiu final d'aquesta formació és desenvolupar les virtuts de la saviesa, la justícia i la moderació, per tal que cadascú aprengui a controlar els seus desitjos inferiors i a prendre decisions justes i racionals.

Per això, tots els habitants de la polis, des de ben petits i sense distinció de gènere²⁸, han de ser educats en funció de la part de l'ànima que predomini en ells. Així, podran exercir la funció que els correspon i contribuir, des del seu lloc, al benestar i felicitat col·lectiva de la comunitat.

La justícia en una societat més complexa

A tall de síntesi, hem vist com la polis neix, en un primer moment, de l'agrupació de persones per satisfer necessitats mútues. Cada individu aporta a la comunitat el fruit de la seva especialització: allò que sap fer millor. Aquesta primera forma de comunitat és definida per Plató com a "ciutat sana", però també rudimentària, mancada de comoditats i refinament. És un model allunyat de la realitat, ja que els membres de la comunitat també aspiren a una qualitat de vida millor. Per tant, la recerca de la justícia ha de continuar en una ciutat amb una estructura social més complexa.

²⁶ Plató, *República*, VII, 519e–520c: en la ciutat justa, la llei obliga els filòsofs que ella mateixa ha format a abandonar temporalment la contemplació del Bé, retornar simbòlicament a la caverna i assumir el govern en benefici de tota la comunitat.

²⁷ Aquest últim procés apareix al *Llibre VII* amb el *Mite de la caverna* i el *Símil de la línia*.

²⁸ Un aspecte que trenca totalment amb el pensament de la seva època - que marginava totalment a les dones de la vida pública i dels càrrecs polítics - és que l'educació havia de ser igual tant per a homes com per a les dones dins d'aquesta classe. Per a Plató les dones podien exercir en igualtat de condicions qualsevol de les activitats socials pròpies d'aquest nivell; per tan el lloc social que es podria ocupar no estava predeterminat pel gènere. (Plató *opus cit* *Llibre V*, 456 a- 457 e) En aquest mateix llibre es fa referència al matrimoni i a la procreació.

En aquest procés d'evolució de la ciutat, es manté la base cooperativa — on tots treballen per a tots — però s'hi afegeix un nou grup social que no treballa directament per cobrir les necessitats bàsiques, sinó que vetlla per la seguretat de les fronteres i, si cal, per expandir-les: els *guardians*.

Aquest grup ha d'estar format per individus que destaquin per la seva valentia i prudència. Per garantir-ne l'eficàcia, aquests seran seleccionats des de la infantesa, hauran de passar per un procés educatiu rigorós i exigent, i seran apartats de la resta de la societat amb l'objectiu de formar-ne el caràcter i evitar la corrupció. D'entre aquests guardians, els que destaquin per la seva saviesa i capacitat de governar seran escollits com a governants.

Tant els guardians com els governants viuran sense propietat privada, sense família privada i sense reconeixement individual dels fills, per evitar ambicions personals o familiars que pertorbin el bé comú.

Així doncs, en una societat complexa, la justícia sorgeix quan cada ciutadà ocupa el lloc que li correspon dins de les diverses classes socials segons les seves aptituds naturals i la seva educació, i no pas per raons de llinatge, parentiu o relacions personals.

Aquest ordre, fonamentat en l'harmonia entre natura individual i funció social, és el que permet que la ciutat sigui justa. I així com en l'individu la justícia és l'equilibri de les parts de l'ànima, en la ciutat és l'equilibri funcional de les seves parts i estaments socials.

L'ànima, punt de trobada de l'ètica i la teoria política

Al Llibre IV de *La República*, Plató es proposa tancar la construcció de la ciutat justa. Aquesta ciutat presenta una organització racional i està estructurada en classes socials segons l'especialització i l'educació dels seus membres. Però una pregunta persisteix: *és feliç aquesta ciutat?*

Aquest és el nou repte que Adimant — un dels contertulians — planteja a Sòcrates. Aquest parteix de la idea que una societat organitzada racionalment és, en conjunt, feliç²⁹, perquè cadascun dels seus membres no només contribueix amb allò que fa millor, sinó que ho fa d'acord amb les seves virtuts. I aquestes virtuts resideixen en l'*ànima*.

Què és l'ànima?

Per entendre el concepte d'ànima (*psyché*³⁰) cal anar al seu origen etimològic, que significa "alè" o "buf vital"³¹. Al diàleg *Fedó*³¹, ànima és principi de vida, la distinció entre un cos viu i un de mort. Al *Fedre*³², s'identifica com a principi de moviment.

A *La República*, Plató incorpora elements de les teories pitagòriques³³, que consideren que l'ànima és immortal, preexistent, transmigra i està presa dins del cos. Amb influència de Sòcrates, esdevé també la seu de les facultats intel·lectuals i morals: de les virtuts³⁴.

Ara que la ciutat justa ha estat estructurada, cal centrar-se en l'ésser humà, partint de la idea que les mateixes virtuts que apareixen a la ciutat — *saviesa, valor i templança* — han d'aparèixer també en els

²⁹ Plató *opus cit* 419 a - 420 a-c

³⁰ ψυχή.

³¹ Plató, *Fedó*, 105c.

³² Plató, *Fedre*, 245 d-e.

³³ Influència pitagòrica que posteriorment va ser adoptada pel cristianisme que va concebre l'ésser humà com a un compost de dos elements completament separats: ànima i cos.

³⁴ ἀρετή (areté) "excel·lència".

seus ciutadans. Així, la persona justa no es diferenciarà de la ciutat justa pel que fa a la idea de justícia³⁵. Sòcrates analitza, doncs, la naturalesa de l'ànima humana.

L'estructura tripartida de l'ànima

Plató concep l'ésser humà com a compost per cos (mortal) i ànima (immortal)³⁶. El cos està dominat pels desitjos i instints materials i és efímer. En canvi, l'ànima, immortal, accedeix al món de les idees i a les veritats eternes. Per això, Plató considera que *l'ànima és presonera del cos*.

A partir d'aquesta concepció, i seguint l'analogia amb la ciutat, Plató proposa una estructura *tripartita* de l'ànima:

Part de l'ànima	Funció principal	Virtut associada	Classe social corresponent
Racional	Coneixement i presa de decisions	Saviesa	Governants (filòsofs)
Irascible	Valentia, acció, defensa	Coratge	Guardians (soldats)
Concupiscible	Desitjos corporals, plaers	Moderació	Productors (treballadors)

Aquesta estructura també és present als diàlegs *Fedre*³⁷ i *Timeu*³⁸, però és a *La República* on es desenvolupa clarament la relació entre ètica i política.

La virtut dominant en cada part de l'ànima vincula l'individu amb la seva funció social dins la *polis*. Si cada individu desenvolupa la virtut que li correspon, la ciutat esdevé virtuosa, feliç i justa. La justícia, doncs, no és més que l'harmonia de les parts de l'ànima i, per analogia, l'equilibri entre les classes socials.

Així, la saviesa dirigeix, el coratge executa, i la templança modera els desitjos. Quan aquestes funcions es desenvolupen en equilibri, l'ànima (i la ciutat) és justa.

L'ètica i la moral, la clau per trobar una ciutat justa i una forma de govern

Tal com s'ha dit anteriorment, no n'hi ha prou amb organitzar racionalment una ciutat, sinó que també cal que aquesta sigui el reflex de la naturalesa dels seus habitants. Per això, Plató dona tanta importància al desenvolupament de les virtuts morals a través de l'educació: només així cada persona pot descobrir quina part de la seva ànima predomina i aprendre a viure en equilibri entre la prudència, la valentia i la moderació.

A partir d'aquest punt, Plató defineix la justícia com el funcionament harmònic tant individual — a través de l'equilibri de les virtuts a l'interior de l'ànima — com col·lectiu — mitjançant el compliment de les funcions socials pròpies de cada individu. La justícia, doncs, és l'equilibri de les virtuts individuals guiades per la raó, i l'harmonia social obtinguda quan cadascú fa allò per al qual està preparat naturalment, sense interferir en les funcions dels altres.

³⁵ Plató, *La República*, 435 b.

³⁶ Dualisme antropològic

³⁷ Plató, *Fedre* 246d-249d i 253c-254eb: el Mite del carro alat és una al·legoria per descriure la naturalesa de l'ànima en relació amb l'amor i la filosofia. El carro alat representa l'ànima formada per tres parts: l'auriga que condueix el carro i representa la raó, la capacitat intel·lectual i és qui ha de dirigir i equilibrar les tendències de l'ànima per conduir-la cap a la veritat i la saviesa; un cavall què és noble, obediènt i representa la part moral de l'ànima; l'altre és un cavall indisciplinat i rebel que representa els desitjos irracionals.

³⁸ Plató, *Timeu* 87 c1 – 90 d7: les diferents parts de l'ànima ocupa un lloc en el cos humà: el cap per la raó; el pit pel coratge i la valentia; el ventre a la part concupiscible (desitjos).

La forma de govern justa

En una societat justa li ha de correspondre una forma de govern que també ho sigui. Seguint el model de les virtuts, Plató considera que la ciutat perfecta és aquella on la raó governa, tant en l'àmbit privat com en el públic. I si la raó ha de manar, han de governar "els millors", els *aristói*: si governen molts, el model a seguir seria l'aristocràcia (govern dels millors); si governa una sola persona, la forma de govern seria la monarquia, representada per la figura del *filòsof-rei*.

En aquests models ideals, els governants són savis, virtuosos i justos perquè coneixen la Idea del Bé i de la Justícia i, per tant són capaços de governar a favor de la comunitat. El seu amor pel coneixement els porta a buscar el bé comú per damunt de qualsevol interès personal.

La degradació dels models de govern

Un cop definits els millors sistemes de govern, Plató descriu com aquests poden degradar-se progressivament a mesura que hi ha un allunyament del domini de la raó i, per tant, de la justícia:

La *timocràcia*: governen els *guardians*; aquests governen guiats per l'honor i el coratge, però sense coneixement veritable; aquestes virtuts poden degenerar en ambició i temeritat. El poder es posa al servei de l'interès personal.

L'*oligarquia*: el govern queda en mans de pocs que estan guiats per l'avarícia i l'interès econòmic. Sota aquest sistema neixen la desigualtat, la corrupció i l'exclusió dels menys afavorits.

La *democràcia*: tothom pot governar, sense criteri ni formació. Aquest sistema de govern és propens a l'aparició de la inestabilitat, el relativisme moral, la desorganització i la pèrdua de valors comuns. És el context perfecte per al sorgiment del pitjor model de govern: la tirania.

La *tirania*: és el pitjor dels règims i prové d'una democràcia desbordada i sense control. El tirà esdevé amo absolut, s'imposa per la por, la guerra, la desinformació i la repressió. És el govern més allunyat del camí del coneixement i de la justícia.

En conclusió — i reforçant la tesi política de Plató — només una societat governada per la raó, formada amb educació i estructurada segons les virtuts de l'ànima, pot ser justa, feliç i estable.

Però, qui ha de governar?

La degradació dels diferents sistemes de govern porta, necessàriament a la pregunta sobre el millor tipus de govern i, sobretot, qui ha de governar. La resposta, per a Plató és molt clara: el filòsof. I això és així perquè seria l'únic amb prou capacitat per unir política i saviesa³⁹; garantir la felicitat pública i privada, i, per damunt de tot, determinar què és bo per a cada persona.

Ens trobem, doncs, en la necessitat de saber què és un filòsof, més enllà del que suggereix la seva definició etimològica ("*amant del saber*"), especialment si aquests han de ser els responsables de governar una ciutat i una societat justes⁴⁰. La resposta més directa és "*aquells a qui agrada contemplar la veritat*"⁴¹, per diferenciar-los així dels sofistes o falsos amants del saber. A més, tenen la capacitat de distingir entre el verdader coneixement de la simple opinió (*doxa*); reconeixent la diferència entre les coses belles, justes o bones i la Bellesa, la Justícia i el Bé en si mateixos⁴².

³⁹ Plató, La República 473d.

⁴⁰ Plató, opus cit 474b-c.

⁴¹ Plató, opus cit 475e.

⁴² Plató, opus cit 479b – 480a.

Els filòsofs han de governar perquè, en primer lloc, són ells els que posseeixen el veritable coneixement d'allò que és real: un model immutable a partir del qual saben com cal fer les coses. La realitat material (la de la *praxi*) no és perfecta, però l'objectiu sempre serà acostar-s'hi tant com sigui possible. En segon lloc, perquè moralment – guiats per la raó i pel desig de coneixement – són els més preparats per controlar les altres tendències i desitjos⁴³. Convertir-se en un *filòsof-rei* implica un llarg procés de formació i maduració personal, difícil i exigent; per aquest motiu, només es pot assolir plenament a la maduresa.

La Teoria de les Idees, el moment més alt de l'onada platònica

Pel que fa al món sensible, aquest és ordenat pel Demiürg⁴⁴ a partir del món intel·ligible, de manera que aquest món creat sigui el més semblant possible al model etern i immutable. Pel que fa a la Natura, ella és un art que imita la raó divina, i les seves creacions són còpies de les Idees.

La *Teoria de les Idees*⁴⁵ és, segurament, el nucli central de la filosofia metafísica de Plató. A partir d'aquesta teoria, prenen sentit la resta de reflexions filosòfiques sobre: el coneixement, la política, l'ètica, la cosmologia, etc. Aquesta teoria es va desenvolupar principalment en les obres de maduresa de Plató, com ara *La República*, *Parmènides*, el *Sofista* o el *Timeu*, on defensa sempre la distinció entre allò que és aparent i només es pot captar pels sentits (*món sensible*) i allò que és intel·ligible i captable només per la raó (*món de les idees*).

Per elaborar aquesta teoria, Plató parteix de la base que l'ordre existent a la natura – i que la raó pot comprendre – ha de ser anterior a l'ordre percebut pels sentits. Aquest ordre no pot procedir de les coses sensibles, sinó d'una realitat abstracta que no s'identifica amb les característiques del que està ordenat. Al *Timeu*⁴⁶, el responsable d'aquest ordre rep el nom de Demiürg⁴⁷.

El Demiürg, ésser diví i benèvol, és qui ordena el món visible i sensible. No crea del no-res sinó que organitza la matèria informe a imatge i semblança del món de les Idees, que és etern i perfecte.

L'objectiu és reflectir les formes eternes i perfectes en la mesura del possible, mitjançant una relació de participació quan les Idees es manifesten en les coses; i d'imitació, quan les coses sensibles imiten – encara que imperfectament – les Idees.

Plató estableix un dualisme ontològic, dividint la realitat en dos mons diferents: el món sensible, perceptible pels sentits, on trobem coses belles, accions justes, etc., que només són imitacions de la idea de Bellesa, Justícia, Bé...; i el món intel·ligible, al qual només es pot accedir mitjançant la raó i que conté les Idees: realitats úniques, absolutes i universals. Així, quan diem que una acció és justa, no definim què és la justícia, sinó que reconeixem com la Idea de Justícia es manifesta parcialment en aquella acció concreta.

L'objectiu fonamental del filòsof serà, doncs, captar aquestes formes abstractes i, a través d'elles comprendre l'ordre que regeix el món.

Com accedir a les Idees? El dilema epistemològic

Davant d'aquesta fractura entre dues realitats – el món sensible i el món intel·ligible –, sorgeix la pregunta clau: com pot l'ésser humà passar del coneixement empíric al coneixement racional? La resposta de Plató és clara: el model matemàtic actuarà com a pont.

⁴³ Recordem aquí el Mite del carro alat.

⁴⁴ Plató, *Timeu* 28a

⁴⁵ També coneguda com la *Teoria de les Formes*.

⁴⁶ Plató, *Timeu* 28c

⁴⁷ No es pot confondre el Demiürg amb el Déu judeo-cristià que és creador *ex nihilo* del món.

Sabem que els objectes materials imiten les Idees i que, per tant, tenen alguna cosa que pot ser captada per la raó. Aquest és el seu element formal i matemàtic, allò que permet reconèixer-hi estructures universals.

Les matemàtiques en general, i en especial la geometria⁴⁸, són el primer pas cap al món de les Idees. A través del seu estudi, es desenvolupa la capacitat de pensar de manera abstracta i es fa el pas de la *doxa* a l'*episteme*⁴⁹.

Quan som capaços de captar les Idees tal com són en elles mateixes, resulta molt més senzill comprendre l'ordre que governa la realitat i com aplicar-lo tant a la vida individual (ètiques personals) com en la col·lectiva (organització política justa).

En definitiva, la Teoria de les Idees no és només una teoria metafísica, sinó el fonament epistemològic i polític del projecte filosòfic platònic.

La formació i educació del filòsof que ha de governar, el filòsof-rei

Reprement la qüestió sobre qui ha de governar la ciutat ideal i ordenada segons criteris racionals, Plató atorga aquest rol del filòsof-rei. Ara bé, per assolir aquesta responsabilitat, no hi ha prou amb el coneixement teòric: cal una educació rigorosa i exigent que el faci moralment apte per governar amb justícia.

Aquesta preparació ha de garantir que el futur governant sigui capaç de conèixer profundament què és el Bé, ja que, per Plató, totes les accions justes, valentes i moderades ho són precisament perquè participen de la idea suprema del Bé⁵⁰.

Per això, el filòsof-rei no només ha de ser un bon raonador, sinó algú que ha accedit intel·lectualment i moralment fins a contemplar la realitat tal com és, més enllà de les aparences. La seva tasca no serà imposar opinions, sinó governar amb saviesa, guiat pel coneixement del Bé i orientat al benestar de tota la comunitat.

El sol, la línia i la caverna: tres analogies per entendre el Bé i arribar al coneixement de les Idees

"Aquesta imatge, doncs, estimat Glaucó, cal explicar-la tota sencera en relació amb el que hem dit abans, equiparant la regió que se'ns apareix mitjançant la vista amb l'habitable de la presó, i la llum del foc que hi ha allí amb el poder del sol."

Plató, *República* 514

Amb les analogies del *Sol*, la *línia* i la *caverna*, Plató intenta explicar què és el Bé i com un filòsof ben format pot arribar a conèixer els conceptes universals que habiten en el món de les idees.

En primer lloc, Plató estableix una analogia entre el Sol i la Idea del Bé: així com el Sol fa visibles les coses materials gràcies a la llum que emet, el Bé – com a intel·ligible – fa que els conceptes com justícia o bellesa també siguin comprensibles per la ment humana, proporcionant els elements necessaris per captar-los racionalment. Així, per exemple, la bondat és la causa de l'existència i de la comprensibilitat de tot allò que és just o bell.

⁴⁸ De clara influència pitagòrica, els elements geomètrics que explicarien l'ordre de la realitat són el tetraedre, el cub, l'octaedre, el dodecaedre i l'icosaedre; també s'ha d'incloure la proporció i l'harmonia.

⁴⁹ De l'opinió al coneixement.

⁵⁰ La Idea del Bé actua com a principi rector de totes les altres idees: és la font d'intel·ligibilitat, de veritat i d'existència. Sense conèixer el Bé, cap governant pot ser just.

En segon lloc, perquè s'entengui l'analogia entre el Sol i Bé — que té com a objectiu conèixer la naturalesa del Bé — i com es relacionen les Idees amb els objectes físics, Plató proposa el *símil de la línia*.

El símil de la línia: els graus del coneixement i de la realitat

Plató — en boca de Sòcrates — ens demana, en primer lloc, que tracem una línia: A – B, la qual ha de ser dividida en dues parts desiguals: A – C – B. Tot seguit, cada segment s'haurà de tornar a dividir amb la mateixa proporció, de manera que obtenim les subdivisions següents: AD – DC; dins del tram sensible (AC), i CE – EB dins del tram intel·ligible (CB). Cada divisió representa un grau de realitat i, en correspondència, el grau de fiabilitat del coneixement que se'n pot extreure:

- El **segment AD** correspon a les ombres i les imatges; el coneixement associat és la conjectura (*eikasia*), el més feble de tots.
- El **segment DC** correspon als objectes materials i tot el que és físic. El coneixement que s'extrau és el de la creença o certesa perceptiva (*pistis*).

Aquests dos segments que formen el tram A-C està assignat al món sensible. El coneixement associat a aquest àmbit és l'opinió (*doxa*).

Respecte al segment C-B, també dividit proporcionalment en CE i EB trobem:

- Dins del **segment CE** es troben els conceptes — especialment els matemàtics. El tipus de coneixement que es desenvolupa és el raonament discursiu (*dianoia*).
- Finalment, el **segment E-B** correspon a les Idees pures, les essències universals i immutables. El coneixement associat és intel·lectual o la captació directa dels conceptes universals (*nósis*).

Per tant, **tram C-B representa el món intel·ligible**, i el coneixement que en deriva és el veritable coneixement (*episteme*).

En conclusió, el *símil de la línia* simbolitza els graus del coneixement humà, que progressen des del més feble (opinió) fins al més elevat (coneixement veritable). Aquest recorregut no és només epistemològic, sinó també educatiu: expressa el procés d'elevació intel·lectual i moral que el filòsof ha de seguir per assolir el coneixement del Bé.

El mite de la caverna

Conscient de la dificultat d'abstracció que suposa entendre el símil de la línia i amb la finalitat que s'entengui bé l'analogia entre el Sol i el Bé, així com la seqüència dels graus de coneixement exposats al *símil de la línia*, Plató presenta el *mite de la caverna*, una metàfora que simbolitza el procés intel·lectual que hauria de recórrer qualsevol persona que vulgui governar justament, especialment el filòsof.

El tema central del mite de la Caverna és la condició de l'ésser humà que — condicionat pel context cultural i una educació equivocada — es troba encadenat d'una manera que només li permet veure les ombres projectades sobre la paret de la cova.

Aquestes ombres són causades per uns objectes que uns *portadors* els porten per damunt d'un mur i la llum d'un foc projecta les ombres sobre la paret.

A l'exterior de la caverna hi ha un món ple d'animals, arbres, llum i vida, i també hi ha una bassa d'aigua on aquests objectes es reflecteixen.

El viatge cap al coneixement

Sense cap mena d'explicació, un dels presoners és alliberat i comença un viatge cap a l'exterior: passa per davant del foc i dels objectes reals dels portadors rebutjant aquesta realitat, ja que continua pensant que les ombres són més autèntiques, perquè és el que ha vist tota la vida.

A mesura que avança, arriba a l'entrada de la cova. Arriba al llindar entre el món interior i l'exterior. En sortir, queda enlluernat pel sol i només podrà identificar els reflexos a la bassa. Amb el temps, els seus ulls s'adapten, primer, a la visió nocturna, després a la llum del dia i, finalment, és capaç de veure els objectes tal com són i contemplar el Sol.

Aquest procés representa l'alliberament progressiu de la ignorància i l'assoliment del coneixement veritable.

Relació amb el símil de la línia

Si tenim present el *símil de la línia*, podem observar que: el recorregut des del fons de la cova fins a l'entrada correspon al món sensible (opinió, *eikasia* i *pistis*) i està relacionat amb el primer nivell de coneixement del *símil de la línia*; és a dir, el món sensible. La llum de la foguera representa la *llum del Sol*, igual com les opinions ho són respecte del coneixement. I, tot allò que està fora de la cova correspon al món intel·ligible, on el Sol simbolitza la Idea del Bé, font última de tota veritat i de tota realitat.

La captació de les Idees i dels conceptes universals només esdevé possible gràcies al coneixement del Bé, representat pel Sol.

Els objectes concrets de coneixement

Segment del símil de la línia	Escena del mite de la caverna	Coneixement (grec)	Objectes concrets
AD	Presoners veient ombres a la paret dins la caverna	conjectura (<i>Eikasia</i>)	Ombres, reflexos, estàtues, imatges
DC	El presoner veu els objectes reals al costat del foc	creença (<i>Pistis</i>)	Objectes físics, cossos, elements materials
CE	El presoner surt de la caverna i veu reflexos a l'aigua i l'exterior	raonament discursiu (<i>Dianoia</i>)	Figures geomètriques, conceptes matemàtics
EB	El presoner veu els objectes tal com són i contempla finalment el Sol	intel·ligència (<i>Noesis</i>)	Idees: Bé, Justícia, Bellesa...

Conèixer, un deure moral

Tot aquest procés d'alliberament i accés al coneixement només es pot portar a terme gràcies a la *filosofia* — en el sentit més literal del terme: amor al coneixement — i amb el suport d'una disciplina: les matemàtiques.

Es tracta d'un camí ardu i exigent que l'ànima ha de recórrer, sovint amb patiment i dolor, si vol arribar al veritable coneixement i superar l'espai de confort que representa el fons de la caverna. Aquest esforç, però, serà recompensat amb la contemplació directa del Bé i la Veritat, ja que el coneixement de les Idees (o Formes pures) és la màxima aspiració de l'ànima.

Ara bé, què impulsa a l'ànima a fer tot aquest recorregut que — des d'un inici — és sinònim de patiment i l'angoixa? La resposta és molt senzilla i complexa a la vegada: l'amor.

El món material o sensible provoca en nosaltres unes sensacions i emocions que ens fan afirmar que una cosa és bella, justa o desitjable. Aquestes sensacions desperten en la memòria l'eco d'un record: el de les formes ideals. Segons Plató, aquest record no és casual. En la seva concepció, l'ànima ha viscut abans d'unir-se al cos i ha contemplat les Idees en el món intel·ligible. Aquesta idea, coneguda com a teoria de la reminiscència, implica que conèixer és recordar.

Per tant, l'amor al coneixement no neix del no-res, sinó d'una mena de nostàlgia ontològica: l'ànima anhela tornar a allò que un dia va conèixer en estat pur⁵¹. L'educació, en aquest sentit, no consisteix a transmetre informació nova, sinó en despertar el que ja hi és latent en l'ànima. Així, el camí filosòfic cap al Bé és també un retorn a l'essència més pròpia de l'ésser humà.

La dialèctica, el procés de l'ànima cap al coneixement

Tant en el *símil de la Línia* com en el *mite de la Caverna* el punt de partida és la *doxa* (opinió) i la meta final és l'*episteme* (coneixement o ciència). L'ànima comença amb el coneixement dels sentits, que només ofereix una realitat canviant i aparent, i es dirigeix, mitjançant la raó, cap al món de les Idees, immutables i universals. Aquest ascens és possible gràcies al mètode dialèctic.

Els sofistes s'aturaven a la *doxa*; Plató, en canvi, defensa que només el coneixement de les formes pures proporciona saber autèntic, ètica i política justa.

Els diferents graus del procés dialèctic o del coneixement

A partir del paral·lelisme entre el *símil de la línia* i el *mite de la caverna*, es poden distingir quatre graus o nivells de coneixement⁵²:

- *Món sensible* (o material) format per dos tipus de coneixement: la *conjectura* basada en ombres, reflexos, aparences... un coneixement molt bàsic i simple. I la *creença*, un coneixement empíric basat en objectes materials que només pot originar un coneixement fonamentat en l'opinió (*doxa*). No té el rang de ciència, ja que no té garanties d'universalitat⁵³.
- *Món intel·ligible* (o de les Idees) està dividit en el coneixement demostratiu (*diànoia*) propi de la geometria i les matemàtiques, considerat per Plató com la millor preparació per a començar a captar l'autèntica realitat: les Idees. I la Intel·ligència pura (*noesis*) que capta les idees il·luminades pel Bé i mostrarà quines són les seves relacions, la seva universalitat i la seva jerarquia fins a arribar a la Idea Suprema i última que és el Bé⁵⁴.

Aquestes Idees només poden conèixer-se mitjançant el procés *dialèctic ascendent* on la raó — mitjançant l'intel·lecte — realitza una comprensió cada cop més gran dels principis més generals i allunyat de l'ordre empíric dels sentits.

Aquest **procés dialèctic** no és una demostració empírica, sinó una tècnica mitjançant la qual l'ànima es purifica i progressa moralment. La dialèctica parteix d'hipòtesis, però no les considera principis definitius: les utilitza com a graus per arribar al principi no hipotètic⁵⁵. Implica una millora ètica: a mesura que s'ascendeix, es perfecciona també la vida moral. Ser positiva: la recompensa és contemplar el món pur i perfecte, alliberat de la ignorància. Ser racional: supera els elements místics de la tradició pitagòrica, substituint-los per la racionalitat matemàtica com a porta al món de les Idees.

El retorn a la caverna, una acció necessària i moral

Només qui hagi arribat a descobrir la Veritat, ha contemplat les Idees i comprès la seva jerarquia i l'harmonia del tot, està legitimat per a governar i dotar d'estabilitat i justícia l'ordre polític de la polis.

⁵¹ La teoria de l'ànima, juntament amb el mite del carro alat es pot trobar a l'obra *Fedre*. Ed. Gredos, Madrid, col. Biblioteca Clásica: (246a – 257b)

⁵² El procés dialèctic va del més simple al més complex.

⁵³ Aquest nivell correspon als dos primers segments de la línia i al camí que ha de recórrer l'esclau fins al llindar de la caverna.

⁵⁴ El Sol en el *mite de la caverna*

⁵⁵ La *República*, 510b-511b

Per aquest motiu, el presoner que ha assolit el procés dialèctic no pot quedar-se en el món de les Idees, allunyat del món sensible. Ha de tornar a la caverna, a la vida col·lectiva i social per fer partícips als seus conciutadans de la felicitat i del bé comú. Aquest retorn no és opcional, sinó una exigència ètica i política. El filòsof ha d'introduir l'harmonia a la ciutat per mitjà de la persuasió, o si cal de l'autoritat perquè tots els ciutadans puguin beneficiar-se de la justícia i del coneixement. L'objectiu no és el poder, sinó la felicitat col·lectiva.

El *filòsof-rei* ha de tenir cura de la comunitat i protegir-la, perquè gràcies a l'educació que han rebut i el fet d'haver vist la Veritat respecte al que és bell, just i bo, estan millor preparats per distingir la realitat de les aparences: saben reconèixer les ombres i les imatges per allò que són.

Tanmateix, no és el desig de poder, ni la riquesa individual, el que ha de portar un individu a governar, sinó el compromís amb el bé comú i la realització de la felicitat col·lectiva. Només així es pot trobar la Justícia tant a la ciutat com a l'individu.

CONCLUSIÓ: PLATÓ I EL CAMÍ CAP A LA JUSTÍCIA

El pensament de Plató, exposat amb profunditat a *La República*, no es pot entendre com una simple teoria política o una construcció metafísica. És, per damunt de tot, una proposta de transformació personal i col·lectiva que parteix d'una pregunta fonamental: què és la justícia?

Per respondre-la, Plató articula una filosofia que connecta diversos nivells: el metafísic: la realitat no es limita al món sensible. Existeix un món intel·ligible on resideixen les Idees pures, eternes i immutables, de les quals participen les coses materials. L'epistemològic: conèixer no és simplement percebre, sinó recordar i elevar l'ànima cap a la veritat, mitjançant el procés dialèctic. Aquesta ascensió passa de l'opinió (*doxa*) al coneixement veritable (*episteme*), culminant en la contemplació del Bé. L'antropològic i educatiu: l'ésser humà és un ésser tripartit, i la seva justícia interior consisteix en l'harmonia entre les parts de l'ànima. Per aconseguir-ho, és imprescindible una educació integral, orientada a desenvolupar la raó i formar el caràcter moral. I, el polític: la ciutat justa és aquella en què cadascú exerceix la funció que li és pròpia, d'acord amb la seva naturalesa. Només una societat estructurada sobre la base de l'ordre, la saviesa i la virtut pot assolir l'estabilitat i el bé comú.

Així, la filosofia platònica no es limita a descriure la realitat: proposa una via per millorar-la. El filòsof que ha conegut el Bé té la responsabilitat moral de retornar a la caverna i posar el seu saber al servei de la comunitat.

En definitiva, conèixer és un acte moral i governar és una tasca reservada als qui estimen la veritat més que el poder. Aquesta és la veritable essència de la justícia, tant en l'individu com en la ciutat.

GLOSSARI

- **Ànima (psyché)** Principi vital de l'ésser humà. Per Plató, és immortal i composta de tres parts.
- **Aspecte concupiscible** Part de l'ànima relacionada amb els desitjos i plaers corporals.
- **Aspecte irascible** Part de l'ànima vinculada al coratge, la valentia i l'acció.
- **Aspecte racional** Part de l'ànima encarregada del pensament, la saviesa i la presa de decisions.
- **Ciutat justa** Polis on cada individu ocupa el lloc que li correspon segons la seva naturalesa i virtut.
- **Democràcia** Sistema en què governa tothom, però que pot degenerar en caos si no hi ha criteri racional.
- **Dialèctica** Mètode racional que eleva l'ànima del món sensible al món de les Idees.
- **Dianoia** Raonament discursiu: coneixement matemàtic i deductiu.
- **Doxa** Opinió o coneixement aparent basat en els sentits, propi del món sensible.
- **Educació** Procés d'orientació de l'ànima cap al Bé i la Veritat. Eina fonamental per a la justícia.
- **Eikasia** Conjectura o il·lusió: coneixement de les ombres i aparences.
- **Episteme** Coneixement veritable, racional i universal, propi del món de les idees.
- **Filòsof-rei** Governant ideal: ha contemplat la Veritat i coneix la Idea del Bé.
- **Idea del Bé** La més elevada de les Idees. Font d'intel·ligibilitat, veritat i existència.
- **Idees (formes)** Realitats universals, immutables i perfectes que donen sentit als objectes concrets.
- **Justícia** Harmonia entre les parts de l'ànima i les classes socials. Cadascú fa el que li correspon.
- **Mite de la caverna** Al·legoria sobre el procés d'alliberament del coneixement: del món sensible al món intel·ligible.
- **Món intel·ligible** Realitat perfecta i immutable coneguda per la raó. Habitat de les Idees.
- **Món sensible** Realitat percebuda pels sentits, canviant i imperfecta.
- **Nóesis** Intel·ligència pura: coneixement directe de les Idees.
- **Pistis** Creença: coneixement dels objectes materials.
- **Reminiscència** Teoria segons la qual conèixer és recordar allò que l'ànima ja havia contemplat.
- **Símil de la línia** Explicació dels graus de coneixement: eikasia, pistis, dianoia i noesis.
- **Tirania** Perversió del govern: el poder absolut està en mans d'un individu que actua per interès propi.
- **Virtut (areté)** Excel·lència o qualitat moral pròpia de cada part de l'ànima: saviesa, coratge, moderació.